

МІСЯЧНА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

аспірантка кафедри соціальної роботи, факультет психології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття висвітлює наукові підходи щодо розуміння феномену безробіття та розкриває роль зміни професії та перенавчання у подоланні даної проблеми.

Ключові слова: *безробіття, криза, переживання, особистість, професійна орієнтація.*

Постановка проблеми. Нестабільність ринку праці призводить до вимушеної незайнятості та суттєвим збільшенням навантаження на одне робоче місце. Соціально-економічна ситуація в країні призводить до того, що на одні професії попит зникає, а інші стрімко зростає. Аби уникнути безробіття та бути конкурентоспроможним, фахівцям доводиться постійно змінюватися, підвищувати свою кваліфікацію, і за необхідності змінювати власну професію. Фахівець має бути готовим не лише до вдосконалення своїх навичок і вмінь, але і до постійної самоосвіти, що включає опанування додаткових спеціалізацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В. Г. Пасічна дослідила організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки (2018) [9]; К. Б. Аксенченко дослідила соціально-психологічні чинники професійної реадaptaції безробітних в умовах сучасного соціуму (2018) [1].

Виокремлення невирішених раніше частин проблеми. У науці накоплена достатньо велика кількість досліджень, які стосуються проблеми безробіття. Разом з тим ще залишається мало дослідженим питання соціально-психологічних чинників готовності безробітних, в тому числі вимушених переселенців до зміни професії та перенавчання.

Мета статті – дати теоретичний аналіз феномену безробіття та розкрити роль зміни професії та перенавчання у вирішенні даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У роботах зарубіжних і вітчизняних психологів виявлені негативні наслідки безробіття (М. Аргайл, К. Леана, Д. Фельдман, Н. Михайлова, А. Осіпова та ін.), емоційні стани особистості в ситуації безробіття (Н. Михайлова, Л. Пельцман, А. Осіпова), когнітивні оцінки ситуації безробіття (Н. Михайлова, А. Осіпова, А. Приходько, Н. Фізер, Б. Вайнер, У. Дейріті, А. Голдсміт, Дж. Летек, Г. Прассія), роль роботи в життєдіяльності людини (М. Яхода, П. Уорр, Н. Фізер та ін.), а також вплив втрати роботи на побудову кар'єри (Д. С'юпер, С. Осіпоу, Г. Елдер, А. Каспі) [12].

У вітчизняній психологічній науці проблему безробіття досліджували: А. Дьомін, С. Дановський, А. Осницький, Т. Чуйкова, Н. Михайлова, А. Осіпова, К. Петраш, І. Подушкіна, О. Гладков, І. Шагарова та інші.

Проведено велику кількість досліджень впливу безробіття на здоров'я. У досліджуваних безробітних спостерігаються погіршення фізичного здоров'я (Stokes & Cochrane, 1984; Kessler та колеги, 1988; Brenner, 1971); психологічні проблеми, такі як депресія, підвищена тривожність, апатія (Winefield & Tiggemann, 1990; Paul and Moser, 2009; McKee Ryan та колеги, 2005; Comino і колеги, 2003; Murphy and Athanasou, 1999; Kessler і колеги; Fryer and Payne 1986); низька самооцінка (Feather, 1982; Tiggemann and Winefield, 1984; Goldsmith, Veum and Darity, 1997); безпорадність, пов'язана з утратою контролю (Seligman, 1975); психосоматичні розлади (Berth, Förster, Stöbel-Richter, Balck & Brähler, 2006; Holleder, 2003) [4].

Переживання втрати роботи можуть супроводжуватися резигнацією й апатією (Jahoda), зниженням самоповаги (Feather), зміною самоідентифікації та соціальною стигматизацією; проявами адиктивної поведінки (наприклад, алкоголізм, паління); розладами харчової поведінки й порушеннями сну [4].

Дослідниця Л. Пельцман виділяє чотири фази переживання втрати роботи: 1. Стан невизначеності та шоку. 2. Суб'єктивне полегшення й психологічна адаптація до ситуації (3–4 місяці після втрати роботи). 3. Ускладнення стану (6–7 місяців відсутності роботи). 4. Безпорадність і примирення із ситуацією виникають навіть за відсутності матеріальних труднощів, при одержанні допомоги по безробіттю [4].

Спроби дослідження феномену професійної кризи, зумовлених виключенням особистості з інституту трудової зайнятості та психологічних чинників їх подолання здійснювалися, як вітчизняними (Н. Глуханюк, І. Городецька, М. Дмитрієва, Л. Кален, Н. Михайлова, Ю. Павлов, Л. Пельцман, О. Рябова, Т.С. Чуйкова), так і зарубіжними авторами (А. Барбер, А. Вайнфілд, Дж. Дозьє, Б. Ешфорт, Р. Каталано, Р. Лазарус, Дж. Летек, А. Сакс, М. Тіджман, Н. Фізер, С. Фінеман, Б. Хьюстон).

До числа узагальнюючих досліджень у цій області можна віднести роботи М. Бендюкова, який розробив концепцію і стадіальну модель професійної кризи безробітних; дослідження А. Дьоміна, який розглядає безробіття як індивідуальну кризу зайнятості; дослідження Н. Саврілової, яка вивчає психологічні стратегії подолання кризи зайнятості у безробітних; роботи О. Рудюка, в яких увагу приділено дослідженню особистісно-сміслових детермінант переживання професійних криз у безробітних та ін.

К. Леана і Д. Фельдман у своєму дослідженні зафіксували негативний вплив безробіття на сім'ю. Так, автори встановили, що чоловік та жінка, втрапивши роботу, часто проявляють меншу згуртованість і взаємну підтримку, ніж раніше, в зв'язку з цим частіше виникають конфлікти. Відзначається, що безробітні віддаляються від сім'ї, залишають її або розлучаються в 3 - 4 рази частіше, ніж працюючі, на підставі чого автори роблять висновок про значну загрозу безробіття сім'ї (К. Леана, Д. Фельдман, 1995).

І. Городецька, М. Дмитрієва, Л. Пельцман, Д. Фельдман, Т. Чуйкова приділяли увагу впливу рівня домагань, структурі трудової мотивації і локус контролю особистості після втрати роботи, на зміну самооцінки.

Н. Михайлова в своєму дослідженні відмічає, що серед особистісних рис безробітних жінок переважають наступні: песимізм, тривожність, занижена самооцінка, практичність, здатність до абстрагування, заклопотаність, екстернальний локус контролю.

Впродовж деякого часу після втрати роботи більшість безробітних перебуває в розгубленому і пригніченому стані. Їх самооцінка себе як особистості та уява про свій соціальний статус різко знижується, зазнає змін поведінка, ставлення до роботи і стиль життя. З цього приводу науковці (С. Дановський, А. Дьомін, О. Мандрикова, М. Удальцова та інші у своїх працях зазначали таке: загальні особистісні якості, які властиві клієнтам

центру зайнятості більшість яких становлять безробітні, характеризують високий рівень тривожності і неспокою; конформність, песимістичність, консервативність; відокремленість, зниження комунікативних схильностей; часті сумніви і підозрілість, зумовлені низькою самооцінкою, складнощами адаптації до втрати роботи, високу ригідність відносно професійних уподобань (С. Дановський, Л. Коростильова), переважання екстернального локусу контролю (О. Мандрикова, Н. Михайлова) [12].

С. Дановський відмічає сукупний портрет безробітного, який має загальні психологічні якості: невисокий рівень соціальної сміливості; покірність; поступливість; конформність; песимістичність; підозрілість, недовіра: високий рівень тривоги та неспокою; досить добре розвинутий інтелект; обов'язковість у виконанні соціальних норм поведінки [12].

Російський вчений О. М. Гладков в дисертації писав (2012), що втрата роботи - це кризова, стресова подія в житті людини, тому необхідно вивчати особистісні передумови позитивної соціальної адаптації людини в цих умовах. Неадаптивний стиль психологічних захистів у безробітних більш виражений, ніж у працюючих людей. Вони частіше вдаються до таких захисних реакцій, як соматизація, регресія, уникнення, іпохондрія, пасивна агресія [3].

К. А. Петраш дослідила структуру професійної ідентичності у вигляді трьох взаємопов'язаних і ієрархічно організованих блоків: образу Я, мотиваційно-ціннісного блоку і блоку рольових уявлень. Нею теоретично обґрунтовано і емпірично доведено, що структура професійної ідентичності є динамічним утворенням, що змінюється на різних етапах професіоналізації. Вона дослідила роль соціально-психологічної адаптації особистості в структурі професійної ідентичності на різних етапах професіоналізації в трьох взаємопов'язаних аспектах: як функції професійної ідентичності, як механізм її формування і в якості критерію професійної ідентичності при переході з одного на інший етап професіоналізації [10].

І. В. Подушкіна досліджувала проблему безробіття через показник якості життя. За загальним показником якості життя безробітні та працюючі громадяни не мають відмінностей, але в задоволеності різними сферами свого життя між ними відмінності виявляються. Зокрема, особливістю суб'єктивної оцінки якості життя безробітними є одночасне її

зниження в фізичній, психологічній сферах, у сфері соціальних відносин і в духовній сфері [11].

Українська психологічна наука в галузі безробіття відносно молода порівняно з зарубіжною наукою. В Україні вперше на законодавчому рівні було визнано наявність безробіття у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення». Згідно з українським законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці. До безробітних, зареєстрованих в органи державної служби зайнятості, належать особи, які не мають і шукають роботу, в установленому порядку отримали офіційний статус безробітного в органах державної служби зайнятості. (Про зайнятість населення: Закон України із змінами, внесеними згідно з Законом № 406-VII від 04.07.2013 р. ст. 243. (Редакція станом на 01.01.2016) [13].

Українські дослідники здебільшого вивчають безробіття за такими напрямками: поведінкові стратегії безробітних (О. Киричук, В. Логвиненко, С. Шароварська); особистісні характеристики безробітних (Л. Матвієнко, В. Рибалка, Н. Туленкова, І. Шелест); особливості тривалого безробіття (Т. Канівець-Цибульська); особливості активності безробітного (О. Корчевна, Л. Матвієнко); гендерні особливості безробітних (А. Алексеєва, О. Підгорна); мотиваційна сфера безробітних (Л. Башук, М. Захарова, Л. Матвієнко); комунікативна діяльність аплікантів (М. Бастун, О. Верьовкіна, І. Волошина); професійне навчання та консультування безробітних (Я. Зелінська, В. Синявський, В. Скульська, З. Становських); питання професійної орієнтації та професійного самовизначення безробітних (Л. Бондарчук, Є. Єгорова, Н. Побірченко); проблеми попередження безробіття (С. Герасина, І. Добренко, Н. Литвинова, Г. Татаурова); особистісно-сміслові детермінанти переживання безробітними професійних криз (О. Рудюк); проблеми формування, реалізації та зміни життєвої стратегії особистості (К. Мілютіна); організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки (В. Пасічна); соціально-психологічні чинники професійної реадаптації безробітних в умовах сучасного соціуму (К. Аксенченко).

Л. П. Башук в дисертаційній роботі визначила, що безробіття для особистості – це порушення психологічної рівноваги, загострення внутрішніх суперечностей, відсутність засобів до існування, зростання психологічної напруги [2].

В. Г. Пасічна у дисертаційній роботі (2018) дослідила організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної підготовки за такими компонентами, як: індивідуально-психологічний потенціал адаптації, мотиваційний, соціально-психологічний, професійний, емоційно-вольовий. Нею розроблено концептуальну модель психологічного супроводу вторинної адаптації безробітних на етапі перепідготовки [9].

К. Б. Аксенченко в дисертаційній роботі (2018) запропонована структурна модель диференціації соціально-психологічних чинників професійної реадaptaції безробітних в умовах сучасного соціуму на інтраперсональному та інтерперсональному рівнях відповідно до ступеня дезадаптації безробітних (невираженого, вираженого, глобального) з урахуванням диспозиційного стилю їх реагування (інноваційного, реалізаційного, консервативного, реактивного) на ситуацію професійного виключення і стратегій (активної, компенсаторної, пасивної) її вирішення. Нею розроблено інтегровану соціально-психологічну програму професійної реадaptaції безробітних в умовах сучасного соціуму [1].

О. В. Киричук в своїй роботі писав, що ситуація безробіття належить до психологічно травмуючих ситуацій – стресогенних, таких, що викликають зміни у самосвідомості людини, яка втратила роботу. Перебування у ситуації безробіття спричиняє значні зміни у Я-концепції безробітного. Ці зміни можуть мати позитивний характер і тоді відбувається позитивна трансформація Я-концепції та негативний характер: погіршення самоствавлення, невротизація особистості безробітного, зменшення інтегрованості та конгруентності Я-концепції, створення фіктивної Я-концепції. Такі безробітні перебувають у стані дезадаптації. Форми дезадаптації можуть бути різними, зокрема: хронічне відчуття тривоги; невротичні розлади (субдепресивні стани, депресії, психосоматичні порушення); загострення акцентуацій, втрата віри у власні сили (власну здатність вирішити свої проблеми); втрата віри у майбутнє (відчуття невизначеності), що є порушенням психічного здоров'я [5].

К. Л. Мілютіна розглядала проблеми формування, реалізації та зміни життєвої стратегії особистості. Нею виявлено систему взаємозв'язків між життєвою стратегією, життєвим стилем, життєвою перспективою та проаналізовано особливості Я-концепції, життєвого шляху особистості, життєві та ціннісні диспозиції сприйняття свого соціального статусу та життєві наративи в різних за соціальним статусом учасників: наркозалежних, безробітних протягом тривалого часу, безробітних, які проходять перенавчання, слухачів, які отримують другу вищу освіту та представників групи кадрового резерву. Розроблена типологія адаптивних стратегій: захисна, регресивна, стабілізуюча, еволюційна, революційна [7].

В. П. Логвиненко, досліджуючи ціннісні орієнтації безробітних, виявила, що головними ціннісними орієнтаціями у ситуації безробіття є матеріальний достаток і гроші [6].

С. О. Тарасюк досліджувала феноменологію сенсожиттєвих орієнтацій безробітних. На вибір поведінкової стратегії безробітного на ринку праці основним чином впливають сенсожиттєві орієнтації безробітного, зокрема: цілі у житті, процес і результат життя, локус контролю “Я” та локус контролю “життя” особистості безробітного.

О. В. Рудюк досліджував смислодіяльнісні детермінації переживання кризи у безробітних. Узагальнення емпіричних даних дало підстави стверджувати, що смисложиттєва феноменологія, як і самоактуалізаційна, визначає змістовий характер переживання кризи у безробітних. Аналіз результатів дослідження особистісних атрибуцій безробітних дозволив виявити, що у перетворенні (переживанні) кризових ситуацій, пов'язаних з втратою професійної і трудової зайнятості, важливу роль відіграє така особистісна характеристика як інтернальний локус контролю [8].

І. Давиденко, проаналізувавши всі види безробіття, прийшла до висновку, що в Україні більшою мірою домінують такі види безробіття: фрикційне, структурне, вимушене і приховане безробіття. До фрикційного безробіття вона відносить студентів, які тільки що покинули стіни ВУЗів і в перший раз стали на шляху пошуку роботи. До структурного безробіття вона відносить ту групу людей, які через технологізацію не відповідають професійній підготовці. Професії, які кілька років тому були на піку популярності, на сьогодні втратили свою актуальність на ринку праці і як результат – багато людей за-

лишилися без роботи. До змушеного безробіття можна віднести ту категорію громадян, які через скорочення (закриття, зупинку виробництва) співробітників залишилися без роботи. До прихованого безробіття можна віднести тих людей, які теоретично є безробітними (вони не працевлаштовані офіційно, а деякі з них можуть стояти на обліку в Державній службі зайнятості), але за фактом вони працюють і отримують заробітну плату [4].

Аналіз проблеми безробіття дає змогу стверджувати, що серед причин безробіття істотну роль відіграють такі явища, як невідповідність професійної підготовки фахівців, недостатність усвідомленого сприйняття ними сучасних професійних вимог і потреб роботодавців, а відтак і їх неконкурентоспроможність на ринку праці. Безробіття в складних соціально-економічних умовах призводить до суттєвих психологічних труднощів особистості, пов'язаних, зокрема, із нездатністю безробітної людини адекватно оцінити ситуацію і причини втрати роботи та виявити активну особистісну поведінку в професійній перепідготовці.

2014-й рік був одним з найважчих для незалежної України. Складна суспільно-політична ситуація позначилася і на ринку праці: роботодавці скорочували витрати, оптимізували штат підприємств, навіть заморожували проекти. Одні професії втрачали популярність, на інші попит стрімко зростав. Незважаючи на велику кількість досліджень, які стосуються проблеми безробіття, на сьогоднішній день для нашої країни вкрай гостро постала ще одна проблема – це проблема працевлаштування переселенців, які прибули з окупованої території. За час незалежності українці вперше змушені масово мігрувати під тиском бойових дій. Таким чином, складна ситуація на ринку праці протягом останніх років збільшує кількість безробітних працездатного віку.

Як показує практика, в умовах сучасного ринку праці зміна професії та перенавчання сприяє підвищенню конкурентоспроможності особи на ринку праці, стимулює активність щодо особистої участі у вирішенні проблем зайнятості, підвищує шанси працевлаштування на робоче місце, що відповідає індивідуальним потребам, можливостям, інтересам, досвіду, здібностям особистості.

Завдяки професійному перенавчанню створюються умови для професійної самореалізації особистості, ефективного використання трудового

потенціалу, підвищення соціальної і професійної мобільності, готовності до здійснення якісних змін у своїй поведінці задля успішної реінтеграції в сучасний ринок праці. Перенавчання безробітних є також одним з основних засобів профілактики масового і довготривалого безробіття.

О. В. Киричук стверджує, що професійна орієнтація відіграє важливу роль у формуванні ефективної зайнятості населення через науково обґрунтований і усвідомлений вибір громадянами професій, створює передумови для отримання максимальних результатів від трудової діяльності, сприяє раціональній структурній перебудові господарства з урахування реальної потреби в кадрах, є одним з дієвих засобів профілактики безробіття, активної психологічної підтримки незайнятого населення. Тобто, професійна орієнтація населення є вагомим чинником, що суттєво впливає на формування, збереження та розвиток трудового потенціалу країни [5].

Найбільш актуальним та важливим завданням профорієнтаційної роботи є сприяння професійному самовизначенню та професійній самореалізації безробітних, які тривалий час перебувають на обліку у державній службі зайнятості. Специфіка та складність профорієнтаційної роботи з довготривалими безробітними полягає у виникненні ситуації негативної адаптації до ситуації бездіяльності, низькій активності безробітних у пошуку роботи, зниженні відповідальності за власний професійний розвиток.

В. П. Логвиненко визначає, що професійна переорієнтація є зміною життєвого курсу особистості, а це означає, що вона є критичною ситуацією з необхідністю здійснення життєво важливого вибору, здійснення якого, незалежно від змісту, є адаптивною життєвою активністю. Він неодмінно супроводжується в свідомості безробітного конфліктом особистісних смислів, мотиваційним конфліктом, що означає, що людина, вибравши втілення в життя одного смислу, однієї потреби, у ту ж мить віддаляється від реалізації іншої. Процес професійного навчання вимагає від безробітного високого рівня адаптивного потенціалу, оскільки для дорослої людини ситуація навчання є стресогенною, що вимагає значної мобілізації сил та високого рівня саморегуляції як неусвідомлюваної (централізованої, що визначається на індивідуальному рівні як успадковані чи набуті психічні властивості), так і усвідомлюваної (децентралізованої, що визначається на особистісному рівні як вияви мотиваційно-сміслової сфери). Низький рівень адаптивного потенціала

лу сукупно із пережитими раніше психологічними травмами, що характерно для безробітних з довгим терміном безробіття, супроводжується проявом тих, чи інших симптомів посттравматичного синдрому, що значно ускладнює як сам процес навчання, так і його ефективність [6].

Перенавчання дорослого населення має свої особливості (О. Киричук, В. Скульська, Л. Сігаєва,): у процесі навчання провідну роль відіграють потреби, мотиви і професійні проблеми ти хто навчається; дорослій людині необхідно надати можливості для самостійності, самореалізації, самокеруваності; доцільно враховувати попередній життєвий досвід, який зазвичай, формує у дорослої людини низку бар'єрів, як правило, психологічного характеру, що може вплинути на рівень готовності безробітних до зміни професії та перенавчання (стереотипи, установки, страх тощо). Тут, як зауважує Н. Михайлова, проявляється психологічна неготовність до подальшої активної професійної діяльності у змінених умовах.

Висновки. В умовах сучасного ринку праці зміна професії та перенавчання безробітних виконує ряд економічних, соціальних, психологічних й освітніх функцій, а саме впливає на подальшу зайнятість громадян, стимулює професійний розвиток безробітних на основі набуття ними нових знань, умінь, необхідних для працевлаштування на вільне робоче місце, знижує психологічну напругу, пов'язану з втратою роботи або з її відсутністю і запобігає таким негативним наслідкам безробіття, як втрата кваліфікації та маргіналізації, активізує процес змін у поведінці дорослої особистості стосовно пошуку шляхів самореалізації, сприяє забезпеченню підприємств робочою силою відповідного рівня професійної компетентності. Але низка бар'єрів у безробітних, як правило, психологічного характеру (стереотипи, установки, страх тощо), впливають на рівень готовності безробітних до зміни професії та перенавчання.

Перспектива подальших досліджень. Дослідити та виявити чинники, які впливають на соціально-психологічну готовність безробітних міста Києва та вимушених переселенців до зміни професії та перенавчання.

Список використаних джерел

1. Аксенченко К. Б. Соціально-психологічні чинники професійної реадaptaції безробітних в умовах сучасного соціуму: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 /

- К. Б. Аксенченко. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. – Сєвєродонецьк, 2018.
2. Башук Л. П. Мотиваційні чинники працевлаштування особистості юнацького та дорослого віку: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л.П. Башук. – Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2010.
  3. Гладков А. Н. Роль защитно-совладающего поведения в структуре социальной адаптации безработных: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / А. Н. Гладков. - Российский государственный социальный университет. – Москва, 2012.
  1. 4.Давиденко Ірина. Особистість і безробіття: психологічний аналіз / Ірина Давиденко. – Бібліогр.: с. 40-41
  4. Киричук О. В., Тарасюк С. О. Психологічні особливості Я-концепції безробітного / О. В. Киричук, С. О. Тарасюк. – К.: 2013.
  5. Логвиненко В. П. Психологічний ресурс особистості як фактор виходу із ситуації безробіття / В. П. Логвиненко. – К.: 2011.
  6. Мілютіна К. Л. Психологія зміни життєвої стратегії особистості: автореф. дис. ... докт. психол. наук.: 19.00.01 / К. Л. Мілютіна. – Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка. – Київ, 2013.
  7. Рудюк О. В. Особистісно-сміслові детермінанти переживання безробітними професійних криз: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. В. Рудюк. – Київ: Б.в., 2011. – 21 с.
  8. Пасічна В. Г. Організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки: дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.10 / В. Г. Пасічна. – Вищий навчальний заклад університет економіки та права “Крок”. – Київ, 2018.
  11. Петраш Е. А. Социально-психологическая адаптация личности в структуре профессиональной идентичности на разных этапах профессионализации: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Е. А. Петраш. – Курский государственный университет. – Курск, 2009.
  12. Подушкина И. В. Развитие внутренних ресурсов личности как условие повышения субъективной оценки качества жизни безработным: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / И. В. Подушкина. – Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина. – Тамбов, 2009.
  13. Шагарова И. В. Личностные детерминанты и типы копинг-поведения в ситуации потери: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / И. В. Шагарова. – Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 2007.
  14. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

References transliterated

1. Aksenchenko K. B. Socialjno-psykhologhichni chynnyky profesijnoji readaptacijji bezrobitnykh v umovakh suchasnogho sociumu: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.05 / K. B. Aksenchenko. – Skhidnoukrajins'kyj nacional'nyj universytet imeni Volodymyra Dalja MON Ukrajinjy. – Sjevjerodonec'k, 2018.

2. Bashuk L. P. Motyvacijni chynnyky pracevlashtuvannja osobystosti junacjkogho ta doroslogho viku: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / L.P. Bashuk. – Instytutu psykhologhiji imeni Gh. S. Kostjuka NAPN Ukrainy. – Kyjiv, 2010.
3. Gladkov A. N. Rol zashchitno-sovladaiushchego povedeniia v strukture sotsialnoi adaptatsii bezrobotnykh: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.01 / A. N. Gladkov. - Rossiiskii gosudarstvennyi sotsialnyi universitet. – Moskva, 2012.
4. Davydenko Iryna. Osobystistj i bezrobitnja: psykhologhichnyj analiz / Iryna Davydenko. – Bibliogr.: s. 40-41
5. Kyrychuk O. V., Tarasjuk S. O. Psykhologhichni osoblyvosti Ja-koncepciji bezrobitnogho / O. V. Kyrychuk, S. O. Tarasjuk. – K.: 2013.
6. Loghvylenko V. P. Psykhologhichnyj resurs osobystosti jak faktor vykhodu iz sytuaciji bezrobitnja / V. P. Loghvylenko. – K.: 2011.
7. Miljutina K. L. Psykhologhija zminy zhyttjevoji strateghiji osobystosti: avtoref. dys. ... dokt. psykhol. nauk.: 19.00.01 / K. L. Miljutina. – Kyjivskij nacionalnij universytet imeni T. Gh. Shevchenka. – Kyjiv, 2013.
8. Rudjuk O. V. Osobystisno-smyslovi determinanty perezhyvannja bezrobitnymy profesijnnykh kryz : avtoref. dys ... kand. psykhol. nauk: 19.00.05 / O. V. Rudjuk . – Kyjiv: B.v., 2011 . – 21 s.
9. Pasichna V. Gh. Orghanizacijno-psykhologhichni determinanty adaptaciji bezrobitnykh na etapi profesijnoji perepidgotovky: dys. ... kand. psykhol. nauk.: 19.00.10 / V. Gh. Pasichna. – Vyshhyj navchalnij zaklad universytet ekonomiky ta prava “Krok”. – Kyjiv, 2018.
10. Petrash E. A. Sotsialno-psikhologicheskaia adaptatsiia lichnosti v strukture professionalnoi identichnosti na raznykh etapakh professionalizatsii: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.05 / E. A. Petrash. – Kurskii gosudarstvennyi universitet. – Kursk, 2009.
11. Podushkina I. V. Razvitie vnutrennikh resursov lichnosti kak uslovie povysheniia subieektivnoi otsenki kachestva zhizni bezrobotnym: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.13 / I. V. Podushkina. – Tambovskii gosudarstvennyi universitet imeni G.R. Derzhavina. – Tambov, 2009.
12. Shagarova I. V. Lichnostnye determinanty i typy koping-povedeniia v situatsii poteri: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.05 / I. V. Shagarova. – Iaroslavskii gosudarstvennyi universitet im. P.G. Demidova. – Iaroslavl, 2007.
13. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

Misiachna N.M.

The problem of unemployment as a necessity of changes in the field of professional activity

The article highlights scientific approaches to understanding the phenomenon of unemployment and reveals the role of changing the profession and retraining in overcoming this problem.

Key words: *unemployment, crisis, experience, personality, professional orientation.*